

УДК 821.111

А. Ю. Білоцерковець

РЕНЕСАНСНА ПОЕТЕСА Е. ЛАНЬЄ: ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ НА ТЛІ ЕПОХИ

У статті йдеться про особистість і творчість ренесансної поетеси Емілії Ланьє та її місце в літературі доби Відродження. Розглянуто основні факти із життя авторки та її поетичну збірку "Salve Deus Rex Judaeorum". Відзначено ймовірну причетність поетеси до образу Смаглявої Леді сонетів В. Шекспіра.

Ключові слова: Емілія Ланьє, Смаглява Леді, поеми-присвяти, комеджна поема, "Salve Deus Rex Judaeorum", Ренесанс.

Для доби Відродження характерний стрімкий злет творчої активності. Саме в цей час, як відомо, формується нова система освіти – studia humanitatis, яка передбачала, передусім, оволодіння гуманітарними знаннями. Така система освіти сприяла, насамперед, інтенсивному розвитку творчих здібностей. Саме Ренесанс подарував світові таких геніальних митців, як Ботічеллі, Леонардо, Рафаель, Тиціан та Мікеланджело. Їхня геніальність, яка повсякчас оприявнювалася на полотнах, піднесла живопис на наддивовижу високий рівень. Слід згадати також архітекторів доби Відродження (Філіппо Брунеллескі, Леон Баттіста Альберті, Донато Браманте, Андреа Палладіо), чиї твори викликають захоплення й сьогодні. Спостерігаються відчутні зрушення й у сфері музичного мистецтва: виникають нові музичні інструменти (вірджинал) та жанри співу (сольна пісня, фроттола, мадригал, кантата).

Виключне місце в когорті ренесансних геніїв посідають майстри слова. Кожна держава має цілий пантеон письменників, які у наш час асоціюються саме з високою культурою доби Відродження. Так, в Італії це М. Банделло, Дж. Боккаччо, Ф. Петрарка, Л. да Порто, Дж. Страрпарола, Дж. Чинтіо, у Франції – Р. Дю Белле, М. Монтень, А. д'Обіньє, Ф. Рабле, серед німецьких письменників можна назвати С. Бранта, У. фон Гуттена, Г. Сакса і, звісно, неможливо не згадати англійських літераторів – Дж. Гаскойна, Дж. Донна, Дж. Лілі, К. Марло, Дж. Чосера, В. Шекспіра та ін.

Тривалий час вважали, що жінки не зробили вагомого внеску в загальний розвиток культури. Але стрімкий розвиток феміністичного руху спричинив центрування уваги саме на ролі жіноцтва у формуванні літературного канону. Таким чином, широкому науковому та читацькому загалу стали відомими такі імена, як Вікторія Колонна, Мері Рот, Кетрін Філіпс, Маргарита Наварська та ін. Особливе місце в цій когорті ренесансних письменниць посідає неординарна та енігматична Емілія Ланьє. Вона привертає увагу науковців здебільшого як особистість, що могла бути прототипом образу Смаглявої леді сонетів Вільяма Шекспіра. Але Е. Ланьє є цікавою не тільки з погляду гіпоте-

тичних зв'язків з Великим Бардом, а і як самобутня письменниця. Її поетичну збірку "Salve Deus Rex Judaeorum" ("Слався Господь Цар Іудейський"), опубліковану в 1611 р., у багатьох аспектах можна вважати новаторською.

Мета статті полягає у визначенні місця Емілії Ланьє серед представниць англійської ренесансної літератури. Реалізація мети передбачає розв'язання низки завдань, серед яких: надати стислу біографію ренесансної авторки, окреслити можливу причетність Е. Ланьє до Шекспірового образу Смаглявої Леді, а також визначити специфіку поетичної збірки "Salve Deus Rex Judaeorum" у контексті англійської літератури доби Відродження. Предметом дослідження є англійська жіноча література Ренесансу. Об'єктом дослідження є творчий доробок Е. Ланьє.

У 1964 р. у біографії Вільяма Шекспіра англійський історик Альфред Леслі Роуз писав, що ми ніколи, ймовірно, не дізнаємося, хто саме був коханкою Шекспіра. Однак уже за 9 років (1973) у передмові до свого видання шекспірівських сонетів він триумфально стверджує, що "проблему розв'язано". Ще пізніше, в 1979 р., А. Л. Роуз виклав остаточні результати власного дослідження у книзі під назвою "The Poems of Shakespeare's Dark Lady" [5, с. 16]. Ця та згадані вище публікації спричинили потужний сплеск зацікавленості науковців особистістю Емілії Ланьє та її творчістю.

Усіх дослідників, які вивчали питання, пов'язані з біографією та творчістю англійської ренесансної поетеси Е. Ланьє, умовно можна поділити на два табори. До першого належать ті, хто підтримує гіпотезу А. Л. Роуза та всіляко її розвиває (Роман Білоусов, Стефані Гопкінс Гюз, Джон Гадсон). Другий табір представлений тими, хто виступає з гострою критикою науковця і його теорії, наголошуючи на тому, що творчість письменниці заслуговує більшої уваги, ніж імовірні подробиці її особистого життя (Девід Бенвінґтон, Барбара Кейфер Левальські, Ілля Гілілов).

Авторитетний шекспірознавець Девід Бенвінґтон категорично заперечує гіпотезу А. Л. Роуза, вважаючи неприпустимою безкомпромісну віру в те, що сонети В. Шекспіра є повністю автобіографічними. Також зазнало критики переко-

нання автора гіпотези, що саме історик, а не літературознавець, зможе правильно визначити прототипів героїв сонетів [5, с. 12]. Загалом Д. Бенвінґтон вважає, що Е. Ланьє є цікавою саме як письменниця, а не як імовірна коханка В. Шекспіра. Але водночас він визнає, що “якби не праці А. Л. Роуза, то ми, імовірно, досі нічого не знали б про творчість поетеси” [5, с. 10].

Суголосною є думка Барбари Кейфер Левальської з приводу цінності теорії А. Л. Роуза. Вона схвально відгукується про біографічний нарис Е. Ланьє, запропонований вченим, але вважає факти на користь його теорії малоїмовірними та неправдоподібними [9, с. 802].

Російський дослідник Ілля Гілілов у статті “Литературные современницы Шекспира”, пишучи про гіпотезу А. Л. Роуза, виявляє помилки, яких припустився вчений. Однак І. Гілілов висловлює подяку досліднику за перевидання у 1978 р. збірки творів цієї поетеси [2, с. 144].

Втім, чимало науковців поділяють думку А. Л. Роуза. Так, приміром, Стефані Гопкінс Г'юз, висловлюючи суголосні погляди, проводить паралелі між описом Смаглявої леді в сонетах та зовнішністю Е. Ланьє, опис якої наявний у спогадах сучасників. Вона, без сумнівів, привертала увагу чоловіків (відомо, що в юності поетеса була коханкою Генрі Кері, Лорда Гандсона). Так, С. Форман, відомий астролог, до якого досить часто зверталась Е. Ланьє, неодноразово у своїх щоденниках писав про почуття, які в нього викликала ця жінка. До того ж, Е. Ланьє належала до роду придворних музикантів Бассано, які прибули до Англії з Венеції, тому мала смаглявий колір шкіри. Ці факти, на думку дослідниці, говорять самі за себе [7, с. 9].

Джон Гадсон іде навіть далі, стверджуючи, що сама Е. Ланьє і була В. Шекспіром. Аналізуючи твори останнього, вчений наголошує на тому, що багато з художніх засобів, як-то епітетів, метафор, порівнянь, які В. Шекспір використовує у своїх творах, вперше з'являються саме в поетичній збірці Е. Ланьє [6, с. 68]. Розвиваючи цю думку, науковець наводить цілу низку, так би мовити, “позалітературних” доказів тотожності двох авторів. По-перше, В. Шекспір у своїх творах використовує 3000 музикальних термінів. Е. Ланьє оперувала такими знаннями, адже походила з сім'ї музикантів [6, с. 72]. По-друге, дія деяких п'єс В. Шекспіра розгортається в Італії (“Венеціанський купець”, “Ромео і Джульєтта”). Автор демонструє глибоке знання італійської географії, культури, архітектури. Рід Е. Ланьє походив з Італії, тому поетеса була обізнана із цією країною [6, с. 73]. По-третє, у творчому доробку В. Шекспіра є опис 25 судових скарг, позначений використанням специфічної юридичної термінології. Е. Ланьє могла володіти певними знаннями в цій сфері, адже її коханець, Генрі Кері, був суддею [6, с. 73–74].

Чимало вчених намагалися віднайти підтвердження реальних любовних стосунків Е. Ланьє та В. Шекспіра у творчому доробку Великого

Барда. Характерно, що при цьому найчастіше розглядали, як не парадоксально, не сонети, а п'єси драматурга. Наприклад, Стефані Гопкінс Г'юз аналізує “Венеціанського купця” та “Антонія та Клеопатру” з метою встановлення зв'язку двох письменників [7, с. 14]. Джон Гадсон досліджує ці та інші твори й знаходить такі відповідники: у п'єсі “Тит Андронік” задіяні герої з іменами Еміліус та Басаніус, а в трагедії “Отелло” – Амелія [6, с. 73]. Таким чином, науковці акцентують увагу на тому, що автор п'єс занадто часто використовує похідні від імені Емілії Бассано-Ланьє, тим самим наголошуючи на гіпотетичному зв'язку двох авторів.

Доволі часто науковці, намагаючись знайти відповідь на питання щодо прототипу Смаглявої леді, стверджують, що чоловіка цієї жінки мали б звати Вілл, апелюючи при цьому до 135-го сонета, який побудовано на грі слів: Will – скорочено від Вільям та will – бажання. До цього сонета звертається й російський дослідник Роман Білоусов, говорячи про Емілію Ланьє та її чоловіка Вільяма Ланьє, хоча достеменно відомим є той факт, що чоловіка письменниці звали не Вільям, а Альфонсо [1]. Можна припустити, що цей науковець спеціально викривляє біографічні факти, щоб надати гіпотезі більшої правдоподібності та привабливості.

На жаль, це не єдина неточність цієї теорії. Як згадувалося вище, А. Л. Роуз прочитав у щоденниках С. Формана, що Е. Ланьє мала смаглявий колір шкіри (brown), але при більш уважному перегляді рукописних щоденників іншими вченими було виявлено помилку. Насправді ж письменниця в дитинстві була не смаглявою, а хороброю (brave) [5, с. 21]. Таке прочитання виглядає логічнішим, зважаючи на те, що батько Емілії помер, коли дівчині було всього 7 років, а мати – коли Емілії було 18. Поетеса мала бути наділена неабиякою життєвою енергією й відвагою, щоб торувати свій шлях у тогочасному суспільстві без підтримки батьків.

Питання про причетність поетеси до художнього образу Смаглявої леді не єдине дискусійне питання в її біографії. На особливу увагу заслуговує творчість поетеси, адже її книга “Salve Deus Rex Judaeorum” багато в чому є новаторською. До цієї збірки вона включила поему “Salve Deus Rex Judaeorum”, яку називають першим протофеміністичним твором, а також “The Description of Cooke-ham” – першу котеджну поему. Крім того, Емілію Ланьє вважають першою жінкою, що видала друком книгу з власною поезією [9, с. 802].

Емілія Бассано народилася в 1569 р. в сім'ї Батісто Бассано та Маргарет Джонсон [3, с. 2]. Родичі Емілії за батьківською лінією, італійці Бассано, переїхали до Англії ще за часів Генріха VIII, у 1530-х рр., коли той шукав на континенті талановитих музикантів для свого двору [5, с. 18].

Матір'ю дівчинки була Маргарет Джонсон, яку Батісто Бассано у заповіті називає “my reputed weiff” (“що вважається моєю дружиною”)

[5, с. 18]. Тож можна припустити, що Маргарет не перебувала в офіційно визнаному шлюбі з Батісто. На жаль, відомостей щодо роду матері Емілії збереглося небагато. Відомо лише, що вона була англійкою за походженням та, можливо, належала до сім'ї придворних музикантів Джонсонів [6, с. 66].

Батько Емілії помер у 1576 р., коли дівчинці ще навіть не виповнилося семи років. За запевненням, Батісто залишив Емілії сто фунтів, які мали бути сплачені, коли тій виповниться 21 рік, або коли вона вийде заміж. Батько також залишив Емілії та її старшій сестрі Анжелі ренту на три домівки, яку вони могли розділити після смерті їхньої матері [5, с. 18].

Вважається, що саме в цей час Емілія потрапила до маєтку Сюзан Берті, графині Кент, де й мешкала протягом п'яти років, здобуваючи освіту. Саме про цей час із вдячністю згадує Емілія в одній із своїх віршованих присвят, називаючи графиню "the mistress of my youth" ("покровителька моєї юності") [3, с. 3].

У 1587 р., коли Емілії було 18 років, померла її мати. Приблизно в цей час Емілія стала коханкою Генрі Кері, лорда Гансдона [4, с. 34]. Оскільки Емілія завагітніла від лорда Гансдона, то відповідно до тогочасних звичаїв, її терміново видали заміж – 18 жовтня 1592 р. вона стала дружиною придворного музиканта Альфонсо Ланьє [4, с. 36].

На думку Лідз Беррол, науковці зазвичай недооцінюють роль Альфонсо Ланьє у творчій діяльності Емілії. Дослідниця наголошує на низці важливих фактів. По-перше, зберігся подарований архієпископу Дублінському примірник книги Емілії, підписаний її чоловіком. По-друге, Альфонсо Ланьє був знайомий з такими впливовими людьми, як граф Ессекс, граф Саутгемптон, сер Роберт Рот та Джон Бенкрофт – майбутній архієпископ Кентерберійський [4, с. 36–37]. Здається логічним, що саме завдяки чоловікові Емілія була представлена тим знатним жінкам, до яких вона згодом звертатиметься у своїх присвятах.

У 1593 р. Ланьє народила сина, якого називали на честь лорда Гансдона – Генрі, а у 1598 р. – доньку Одилію, яка невдовзі померла. У 1600 р. Емілія гостювала в маєтку графині Камберленд, де написала першу кotedжну поему "The description of Cook-ham", що увійшла до книги, виданої у 1611 р. [5, с. 19–20].

Незадовго після смерті чоловіка у 1613 р. вона почала судитися з родичами чоловіка. Їхні претензії зводилися до того, що Емілія подарувала своєму двоюрідному братові патент на зважування соломи, який Альфонсо отримав у 1604 р. Ця тяжба тривала довго, останнє судове засідання датовано 1635 р. [3, с. 5].

Про життя Емілії в період з 1613 р. до смерті у 1645 р. відомо небагато. У 1617 р. вона відкрила школу для дітей вельмож, яка пропрацювала лише два роки [5, с. 23]. Померла Емілія Ланьє у віці 76 років, її було поховано 3 квітня 1645 р. у Клеркенвелі в Лондоні [3, с. 5].

Збірка Емілії Ланьє під назвою "Sale Dues Rex Judaeorum" вийшла друком у 1611 р. До нашого часу збереглося лише дев'ять копій [9, с. 802]. У книзі можна виокремити три частини: поеми-присвяти до знатних жінок; поема "Salve Deus Rex Judaeorum" та кotedжна поема "The Description of Cooke-ham". Кожна із них має свої особливості й відзначається певним новаторством.

Поеми-присвяти Емілії Ланьє адресовані шляхетним співвітчизницям королеві Анні, її донці принцесі Єлизаветі, леді Арабеллі Стюарт, С'юзан Берті, графині Кент та ін. Жанр поетичних присвят був надзвичайно популярним у ренесансній Англії. Вони здебільшого були звернені до чоловіків, які надавали покровительство митцям. Особливістю присвят Емілії Ланьє є, з одного боку, їх ґендерна забарвленість (вони написані від імені жінки та звернені до жінок [10, с. 62–63]), з іншого – сам характер поетичної апологетики. Поетеса прославляє не високе становище жінок у соціумі, а їх благочестя, душевну красу та наближеність завдяки цим рисам до Бога [10, с. 64].

Поема "Sale Dues Rex Judaeorum" пропонує новий погляд на Страсті Христові. Біблійна історія представлена тут з погляду жінки. Авторка протиставляє біблійних жінок (жінку Пілата, Марію Магдалену) злим чоловікам (зрадникові Іуді, солдатам), і в цьому дослідники вбачають прояв феміністичних умонастроїв [9, с. 803].

Останньою частиною книги є кotedжна поема "The Description of Cooke-ham". Тривалий час вважали, що перший твір цього жанру був створений Беном Джонсоном ("To Penshurst"). Але книга Бена Джонсона "The Forest", до якої увійшов текст "To Penshurst", побачила світ у 1616 р., тоді як книгу Ланьє із "The Description of Cooke-ham" було надруковано у 1611 р. [11, с. 225–228].

У поемі Ланьє зображено маєток Маргарет Кліфорд, у якому жінки певний час перебували разом. На думку Н. Поул, Емілія ідеалізує це місце, перетворюючи його на *locus amoenus* [11, с. 226]. Очевидне підтвердження цієї тези знаходимо в таких рядках поетеси: *And Philomela with her sundry layes, Both You and that delightfull Place did praise* [8].

Важливо, що природа й сам маєток змінюються, тільки-но жінки їдуть із нього. У цьому також відчувається феміністичний підтекст. Маргарет Кліфорд змушена була залишити Кукхем, бо родичі її померлого чоловіка мали прибрати маєток собі. Поетеса говорить про згубний вплив чоловіків на ідеальне жіноче товариство: *Nay long before, when once an inkeling came, Me thought each thing did vnto sorrow frame* [8].

Незалежно від того, наскільки достовірним є припущення про зв'язки Е. Ланьє з В. Шекспіром, творчість цієї поетеси, безперечно, заслуговує на серйозну дослідницьку увагу. Її лірика органічно поєднує психологічні, релігійні та філософські мотиви, вражаючи різнобарв'ям жан-

рової палітри. Крім того, вона може бути цікавим об'єктом ґендерних досліджень, адже є зразком жіночого письма в його ренесансній модифікації.

Список використаної літератури

1. Белоусов Р. Рассказы старых переплетов / Р. Белоусов. – Москва : Книга, 1985. – 205 с.
2. Гилилов И. М. Литературные современницы Шекспира (Мэри Сидни-Пембрук и Эмилия Ланьер) / И. М. Гилилов // Шекспировские чтения / под ред. А. Аникста. – Москва : Наука, 1990. – С. 131–165.
3. Arshard Y. Aemilia Lanyer and Shakespeare's Helena / Y. Arshard // Opticon 1826. – 2010. – Issue 9. – P. 1–7.
4. Barroll L. Looking for Patrons / L. Barroll // Aemilia Lanyer: Gender, Genre, and the Canon / ed. by M. Grossman. – Lexington : The University Press of Kentucky, 1998. – P. 29–48.
5. Bevington D. A. L. Rowse's Dark Lady / D. Bevington // Aemilia Lanyer: Gender, Genre, and the Canon / [ed. by M. Grossman] / D. Bevington. – Lexington : University Press of Kentucky, 1998. – P. 10–28.
6. Hudson J. Amelia Bassano Lanier: A New Paradigm / J. Hudson // The Oxfordian. – 2009. – Vol. 11. – P. 65–81.
7. Hughes S. H. New Light on the Dark Lady / S.H. Hughes // Shakespeare Oxford Newsletter. – 2000. – № 36.3. – P. 8–15.
8. Lanyer A. Salve Deus Rex Judaeorum [Electronic resource] / A. Lanyer. – Mode of access: <http://www.ic.arizona.edu/ic/mcbride/lanyer/adrjpoem.htm>.
9. Lewalski B. K. Writing Women and Reading the Renaissance / B. K. Lewalski // Renaissance Quarterly. – 1991. – Vol. 44. – № 4 (Winter). – P. 792–821.
10. McBride K. B. Sacred Celebration: The Patronage Poems / K. B. McBride // Aemilia Lanyer: Gender, Genre, and the Canon / [ed. by M. Grossman]. – Lexington : The University Press of Kentucky, 1998. – P. 60–81.
11. Pohl N. Lanyer's 'The Description of Cookham' and Jonson's 'To Penshurst' / N. Pohl // A Companion to English Renaissance Literature and Culture / [ed. by M. Hattaway]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2003. – P. 224–230.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2014.

Белоцерковец А. Ю. Творчество Эмили Ланье в контексте женской литературы эпохи Возрождения

В статье речь идет о личности и творчестве ренессансной поэтессы Эмили Ланье и её месте в литературе эпохи Возрождения. Рассматриваются основные факты из жизни автора, а также её поэтический сборник "Salve Deus Rex Judaeorum". Отмечается возможное отношение поэтессы к образу Смуглой Леди сонетов В. Шекспира.

Ключевые слова: Эмилия Ланье, Смуглая леди, поэмы-посвящения, коттеджная поэма, "Salve Deus Rex Judaeorum", Ренессанс.

Bilotserkovets A. Emilia Lanier's Creative Work in the Context of Renaissance Woman Literature

This article deals with the personality of renaissance woman-poet Emilia Lanier and her place in the woman literature of that time. The aim of the article is to show that not only extraordinary poets as William Shakespeare made a significant contribution to the Renaissance culture. As rapid development of feminist movement caused centring of attention on the role of women in the creation of the literary canon. Because of this, names of Vittoria Colonna, Mary Wroth, Katherine Philips, Marguerite de Navarre became famous to the broad scientific audience and readers. Author states that a special place in this cohort of Renaissance woman writers takes enigmatic Emilia Lanier. All the researches about this poetess are mostly about her relation to the prototype of "Dark Lady" of William Shakespeare's sonnets. But E. Lanier is interesting not only in terms of hypothetical relation to the genius English playwright, but as the original author. Author of the article believes that E. Lanier's poetry collection "Salve Deus Rex Judaeorum", published in 1611, in many ways can be considered innovative.

Proving her opinion the author provides Emilia Lanier's brief biography. First of all, the author deals with facts driven from the book by A. L. Rose "The Poems of Shakespeare's Dark Lady", as this book is regarded to be the first scientific research about poetess. What is more, all scholars who studied issues related to the biography and works of E. Lanier, can be divided into two groups: those who support A. L. Rose's hypothesis (Roman Belousov, Stephanie Hopkins Hughes, John Hudson) and those who criticize a lot the scientist and his theory (David Bevington, Barbara Keifer Lewalski, Ilya Hillilov).

Also author of the article draws attention to the innovative character of E. Lanier's poetry collection. Poetess' dedicatory poems are addressed to noble women, though usually this kind of poetry was addressed to men. On the other hand, poet does not glorify the high status of women in society, but their piety and spiritual beauty. Poem "Salve Dues Rex Judaeorum" provides a new perspective on the Passion of Christ. The Biblical story is presented from the female angle of perception where E. Lanier contrasts graceful women (wife of Pilate, Mary Magdalene) to evil men (traitor Judas, soldiers).

Key words: Emilia Lanyer, Dark lady, dedicatory poems, cottage poem, Renaissance.